

İ.Ü. İktisat Fakültesi
Maliye Araştırma Merkezi Konferansları
37. Seri/Yıl 1996/1997

AVRUPA BİRLİĞİNİN GENİŞLEMESİNİN TÜRKİYE'NİN STATİK TOPLUMSAL REFAHI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: EX-POST VE EX-ANTE BİR ANALİZ

Dr. Ferda HALICIOĞLU
İ.Ü. İktisat Fakültesi

I. GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı Türkiye - AB Gümrük Birliği'nin (TABGB) statik toplumsal refah açısından yaratacağı etkileri ex-post ve ex-ante yöntemlerle, karşılaştırmalı kısmi denge analizi çerçevesinde yapmaktır.

Bunun için izlenecek çalışma yöntemi aşağıdaki gibi belirlenmiştir.

1. Bölümde Gümrük Birliği'nin (GB) bir ekonomik entegrasyon biçimi olarak toplumsal refah üzerinde yarattığı statik etkiler kısaca analiz edilerek, bunların ölçülme yöntemleri tanıtılacaktır.

2. Bölümde, TABGB süreci ile meydana gelen toplumsal refah değişimlerini ölçmeye yönelik model tanıtılacak ve bu model ampirik olarak tahmin edilecektir.

3. Bölümde ise model uygulamalarından elde edilen sonuçlar yorumlanacak ve değerlendirilecektir.

BÖLÜM I

1.1 Statik Gümrük Birliği Teorisi

Gümrük Birliği Teorisi'nin (GBT) öncüsü Jacob Viner (1950), GB'lerin "ticaret yaratma" (TY) etkileri yanında "ticaret saptırma" (TS) etkilerinin olabileceğini ilk defa sistematik olarak ortaya koyarak, bu statik etkilere bağlı olarak GB'lerin toplumsal refah üzerindeki etkili olabileceğini analiz etmiştir⁽¹⁾.

(1) Viner (1950), El-Agraa (1990) ve Robson (1993)'e atfen.

Viner sonrası GBT Ortodoks dış ticaret teorisi çerçevesinde geliştirilmiş, TY ve TS etkilerini açıklamada kullanılan bazı kısıtlayıcı varsayımlar ile teoride yer alan bazı önemli eksiklikler giderilmiştir⁽²⁾.

GB'lerin II. Dünya savaşı sonrası, dünya ekonomisinde görülen korumacılık eğilimlerinin önüne geçilmesinde önemli bir ekonomik politika aracı olarak görülmesi gerektiği GATT örgütü tarafından da ortaya konmuştur⁽³⁾.

Genel bir GB tanımı ise Robson (1993) tarafından şöyle yapılmıştır. GB "üye ülkeler arasında dış ticarete konu olan mal ve hizmetler üzerindeki vergi ve miktar kısıtlamalarının karşılıklı olarak kaldırılması ve üçüncü ülkelere karşı ise bir "Ortak Gümrük Tarifesi" (OGT) uygulaması şeklinde bir ekonomik entegrasyon sürecidir⁽⁴⁾.

Buna göre bir, GB kurulması için gerekli şartlar:

1) Üye ülkeler arasında dış ticarete konu olan mallar üzerindeki tarife ve miktar kısıtlamaları kaldırılmalı.

2) GB dış ülkelere karşı OGT uygulanmalı.

3) OGT'den elde edilen gelirler ise üye ülkeler arasında belirli oranlarda dağıtılmalıdır.

OGT'nin üye ülkelerin ortak bir dış ticaret politikaları izlemesine yol açacağı ise çok açıktır. Ayrıca ortak dış ticaret politikası ile "ticaret yansımalarının" önüne geçilmiş olunur⁽⁵⁾.

Vinerci anlamda TY etkisi "yerli üretimi daha ucuza aynı malı üreten gümrük ortağı ülkenin üretimi ile ikame edilmesidir"⁽⁶⁾. Üretimin etkin üretici lehine yer değiştirmesi, klasik ticaret okulunun öngördüğü etkin kaynak dağılımı açısından olumlu bir durumdur. Viner sonrası TY etkisi yukardaki tanım çerçevesinde geliştirilmiştir. Buna göre yukarıdaki tanıma göre, TY'nin iki yönü vardır.

i) Yerli pahalı üretimin daha etkin ortak ülke lehine yer değiştirmesi ile bu üretimde kullanılan üretmi faktörleri daha etkin üretim alanlarında kullanılabilir hale gelmektedirler (üretim etkisi).

(2) Ortodoks GBT'ye yapılan katkılar ve eleştiriler için bakınız Lipsey (1960) sf. 497-513 ve Krauss (1972) sf. 413-436.

(3) GATT'ün 24. maddesinde yer alan ve GB'leri teşvik eden yorum için bakınız El-Agrag (1990) sg. 15-17.

(4) Robson (18993) sf.13.

(5) Ticaret Yansımaları: GB'den daha düşük dereceli bir ekonomik entegrasyon biçimi olan serbest ticaret bölgesi anlaşmalarında ortaya çıkar. Bu tür ticaret anlaşmalarında bir OGT olmadığı için 3. ülkeler bölge içine en düşük tarifeli üye ülke üzerinden mal ve hizmet ihraç edebilirler. Buna "ticaret yansımaları" denir. Ayrıca bakınız Healey (1995). sf.6.

(6) Lipsey (1957) sf.43, Viner (1950) sf.3'e atfen.

ii) Yerli pahalı üretimin ucuz ortak ülke üretimi ile ikame edilmesi, yerli üreticilerin daha ucuza daha fazla tüketmelerine olanak vermektedir⁽⁷⁾ (tüketim etkisi).

TY etkisi ise toplumsal refahı artııcı yöndedir.

Vinerci anlamda TS etkisi ise "ikame edilen yerli üretim, birlik dışında kalan ve birlik üyelerinden daha az maliyetli bir ülke aleyhine olması durumunda bu ikame korumacılığa sebep olur⁽⁸⁾. Bu durum ise serbest dış ticaret ilkesi ile çekişir. Böyle bir durum nedeniyle toplumsal refah düzeyi düşecektir. Viner sonrası geliştirilmiş TS etkisinin de iki yönü vardır.

i) İthalat en ucuz kaynak yerine ikinci ucuz kaynak olan gümrük ortağından ithal edilmesiyle daha pahalı gelir.

ii) İthalatın ucuz kaynak yerine ona göre nisbi olarak pahalı olan gümrük ortağına kaydırılması nedeniyle tüketici artığında bir düşüşe neden olur.

GB sonrası toplumsal refahtaki net değişime ise TY etkisi ile TS etkisi arasındaki farka eşit olacaktır. Bu fark pozitif olduğu sürece, GB'nin toplumsal refah üzerindeki etkisi olumlu aksi takdirde olumsuz olacaktır⁽⁹⁾.

Optimum OGT ile bu refah değişimlerini en aza indirmeye yönelik çalışmalarda literatürde yer almaktadır⁽¹⁰⁾.

OGT'nin büyüklüğüne bağlı olarak, GB ve GB dışı ülkeler üzerinde yaratacağı ekonomik etkiler dört grupta toplanmıştır⁽¹¹⁾.

i) Dışsal Ticaret Yaratma (DTY) etkisi: OGT'nin üye ülkelerin GB'ye girmeden önceki tarifelerin altında belirlenmesi sonucu GB dışında kalan ülkeler lehine de ticaret yaratılması durumudur.

ii) Dışsal Ticaret Yıkımı (DTD) etkisi: OGT'nin çok yüksek belirlenmesi sonucu, GB dışı kalan ülkelerle ticaretin tamamının ortadan kalkması durumudur.

(7) Robson (1993) sf.14.

(8) Lipsey (1957) sf.44. Viner (1950) sf.7'ye atfen

(9) Viner sonrası ticaret saptırıcı gümrük birliklerinde bile toplumsal refah artışının belirli koşullarda mümkün olabileceği, Gehrels-Lipsey (1956-1957) ve Melvin-Baghwati (1969-1971) argümanları ile ortaya konmuştur.

(10) Optimum OGT uygulamalarına yönelik çalışmalar için bakınız. Meade (1955), Johnson (1965.), Corden (1974) ve EL-Agria-Jones (1980).

(11) Yannopoulos (1990) sf. 249.

iii) Ticaret Erozyonu (TE) etkisi: OGT'nin çok yüksek olarak belirlenmesi sonucu, GB'ye katılan ülkelerin ticaret hacimlerinin GB öncesine göre daralması durumudur.

iv) İhracat sapması (XS) etkisi: OGT'nin GB öncesi tarifelere göre çok düşük olarak belirlenmesi sonucu, üye ülkelerin bölge içi yerine bölge dışı ülkelere göre daha fazla ihracat yapmaları durumudur.

OGT'nin GB öncesi tarifelere göre daha düşük belirlenmesi sonucu ayrıca bir dışsal ticaret yaratma etkisi (DTY) meydana gelebilir. Bu durum GB dışı kalan ülkelerin tümünün GB üyelerine göre daha etkin üretim maliyetine sahip olmalarına karşın GB'deki tüketicilerin mal farklılaştırılmasını gözetmeden tercihleri, beğenileri ve alışkanlıklarından dolayı GB dışı kalan bu ülkelere bazı ürünlerini diğerlerine göre daha fazla tercih etmeleri sonucu oluşabilir⁽¹²⁾. Böyle bir durumda ise Vinerci anlamda DTY ve DTS etkileri yoluyla toplumsal refahtaki ilave değişimleri analiz etmek mümkün olacaktır. Eğer DTY, DTS farkı pozitif ise GB öncesi tarifelere göre daha düşük olarak tespit edilen OGT nedeniyle ilave bir toplumsal refah artışı olacaktır. Aksi durumda ise ilave bir ilave bir toplumsal refah kaybı olacaktır.

Yukarıdaki analizler statik ve kısmi denge analizi içinde yapıldığı için, fiyat ve miktarlardaki göreceli değişimlerin yaratacağı etkiler ve bunların ikincil piyasalarda (emek, sermaye, v.b.) değişimler analiz dışında tutulmaktadır. Bu durumda sadece OGT nedeniyle ithalat miktarında meydana gelebilecek toplumsal refah değişimleri analiz edilir hale gelmektedir. Toplumsal refahtaki değişimler ise OGT'nin büyüklüğüne göre üretici ve tüketici artıklarının birebir yer değiştirmesi yoluyla meydana gelmektedir⁽¹³⁾.

1.2 Gümrük Birliklerinin Statik Etkilerini Ölçme Yöntemleri

GB'lerin statik etkilerini ölçme yöntemleri literatürde oldukça geniş bir yer tutar⁽¹⁴⁾. GB'lerin statik etkilerini ölçmede ex-post ve ex-ante yöntemler kullanılır.

Ex-post yöntemde gerçek bir entegrasyon durumu ile entegrasyonsuz bir durum arasındaki farkın ekonomik değişkenler üzerinde doğuracağı etkiler analiz edilir⁽¹⁵⁾.

(12) Literatürde DTY'ye benzer bir "dışsal ticaret saptırma" etkisine (DTS) yukarıdaki anlamda rastlanmamıştır. Fakat böyle bir tanımlama da GBT içinde yer alan homojen mal varsayımı ile çelişmeyecektir.

(13) Bu konuda ayrıntılı bilgi, Baysan (1983). sf. 15-17'de yer almaktadır.

(14) Detaylı bilgi için bakınız Robson (1993) sf. 233-249, Balkır ve Demirci (1989) sf. 161-172, Büyüktaşkan (1975) sf. 42-49 ve Halicioğlu (1996) sf. 62-90.

(15) El-Agraa (1990) sf. 132.

Ex-ante yöntem ise planlanan bir ekonomik entegrasyonun veya genişletilmesi planlanan mevcut bir entegrasyonun meydana getireceği ekonomik değişimleri ölçmeyi amaçlar⁽¹⁶⁾.

Ex-ante modeller, ex-post modellere göre ileriye dönük tahminlerde daha az endojen (içsel) ve daha fazla exsojen (dışsal) değişkene ihtiyaç duyarlar⁽¹⁷⁾.

Gerek ex-post, gerekse de ex-ante yöntemler, GB gibi bir ekonomik entegrasyon biçiminin statik etkilerini ölçmede ithalat fonksiyonu üzerinde yoğunlaşmışlardır. Bunun temel nedeni, tarife indirimlerinin ve OGT'lerin etkilerinin öncelikle ithalat fonksiyonuna yansımalarıdır⁽¹⁸⁾.

BÖLÜM II

2.1 Ampirik Model

Bu bölümde, TABGB'nin statik etkilerini ex-post ve ex-ante yöntemlerle ölçmek için kullanılan model tanıtılacaktır. Ex-post ve ex-ante yöntemlerde kullanılan model, Karemera ve Koo (1994) TY etkisi için Baldwin ve Murray (1977) ve TS etkisi için Verdoorn (1960) denklemleri kullanılarak geliştirilmiştir⁽¹⁹⁾.

$$TY = Mo \cdot n \cdot (\Delta t / 1 + to) \quad (1)$$

$$TS = TY \cdot (Mo / MN_o + Mo) \quad (2)$$

- Burada Mo : GB'ye giren bir ülkenin A gibi bir ülkeden yaptığı ithalatın dönem başı değeridir.
 n : Ülkenin A'dan yaptığı ithalatın fiyat esnekliğidir.
 to : Ülkenin A'dan yaptığı ithalata uyguladığı gümrük tarife oranının dönem başı değeri.
 Δt : Ülkenin A ülkesi lehine dönem başında yaptığı gümrük tarife indirimidir.
 MN_o : Ülkenin A dışında ülkelere yaptığı ithalatın dönem başı değeridir.

Yukarıdaki denklemlere göre, TY ve TS etkilerini ampirik olarak ölçmek için, içsel olarak talep fiyat esnekliğinin bilinmesi gerekir. Gümrük tarife oranları dönem başı ithalat miktarları ise dışsal veri olarak alınır.

Bir ülkenin ithalat talep fiyat esnekliği ise statik veya dinamik bir şekilde ekonometrik olarak ölçmek mümkündür.

(16) Anderson ve Blackhurst (1990) sf. 62.

(17) Mayer (1978) sf. 2.

(18) Statik etkileri, üretim ve tüketim fonksiyonu ile ilişkilendirip ölçen diğer yaklaşımlar için bakınız. Halıroğlu (1996) sf. 62-90.

(19) Karemera ve Koo (1994) sf. 12-16.

2.2 Ex-post ve Ex-ante Tahmin Yöntemi

Ex-post uygulamadaki temel amaç, AB'nin tarihsel gelişim süreci içindeki genişlemesinin Türkiye'nin toplumsal refahı üzerindeki etkisini görmektir.

Bu uygulama için, ekonometrik gözlem dönemi başında 6 üyeden oluşan AB'nin ekonometrik gözlem dönem sonuna kadar sadece 6 üyeden oluştuğu varsayılmıştır.

Ayrıca bu dönem boyunca her değişkenin normal değişim trendinde ve sabit olduğu varsayılmıştır. Böylece hipotetik AB6 olarak tanımlanan bir ticaret blokuyla 1996 yılı başında uygulamaya konulan GB'nin TY ve TS etkileri ampirik olarak ölçülmeye çalışılmıştır.

Benzer şekilde, gözlem dönemi başında AB'nin 6 yerine, 9 veya 12 veya da 15 üyeden oluştuğu varsayılmış ve de bu oluşumların gözlem sonuna kadar hep aynı kaldığı kabul edilmiştir. Buna göre de AB6'da olduğu gibi hipotetik AB9, AB12 ve AB15 için TY ve TS etkileri ölçülerek AB'deki geçmiş entegrasyon sürecinin toplumsal refahımız üzerinde yapmış olabileceği değişimleri analiz edilmeye çalışılmıştır.

Ex-ante tahmin yönteminde temel amaç ise normal tarihsel entegrasyon sürecindeki AB ile Türkiye arasında 1996 yılı başında uygulamaya konulan GB'nin toplumsal refahımız üzerindeki olası statik etkilerini analiz etmektedir.

Ayrıca ex-ante tahmininden elde edilen sonuçlar hipotetik ex-post durumu ile karşılaştırılacaktır.

2.3 Statik İthalat Talep Fonksiyonu İçin Teorik Çerçeve

Bu bölümde Türkiye'nin AB'den yaptığı ithalat talep fonksiyonu ex-post ve ex-ante yöntemler için statik olarak tahmin edilmeye çalışılmıştır.

Literatürde ithalat talep fonksiyonu için uygulanan genel yaklaşım, talep edilen ithalat malını gelir ve fiyat değişkenleri ile ilişkilendirmektedir⁽²⁰⁾.

Buna göre en basit biçimiyle bir ülkenin zamanındaki ithalat talep miktarı;

$$M_t = f(Y_t, P_t) \text{ dir.}$$

Burada M_t t zamanında talep edilen ithal mal miktarını, Y_t ülkenin millî gelir düzeyini ve P_t de ithal edilen malın fiyatını gösterir. Değişkenler arasındaki, teorik ilişki ise şöyle kurulur. M_t ile Y_t arasında doğrusal, P_t ile ters yönlü bir ilişki vardır. İthalat fonksiyonu, E_t gibi bir değişken ile genişletilebilir. E_t değişkeni, gelir ve fiyat değişkenlerinin dışında kalan ve ithalat talep miktarının belirlenmesinde önemli olduğu varsayılan subjektif veriler (zevkler, kültür, beğeniler v.b.) olabileceği gibi objektif veri-

(20) Kreinin (1969) sf.128.

lerden (ithalat rejimindeki yapısal değişiklikler, ülkelerarası mesafe v.b.) oluşabilir. M_t ile E_t 'nin arasındaki ilişki ise pozitif veya negatif yönlü olabilir.

Bu durumda, genelleştirilmiş statik ithalat fonksiyonu şöyle olacaktır.

$$M_t = f(Y_t, P_t, E_t)$$

Bu fonksiyonun ampirik olarak ölçülebilmesi için matematiksel biçimin bilinmesi gerekir. Matematiksel biçim doğrusal veya doğrusal logaritmik olarak belirlenebilir. Bizim modelimizde, ithalat miktarının diğer değişkenlere duyarlılığını görmek için doğrusal logaritmik olarak belirlendi.

Buna göre yeni ithalat denklemi şöyle oluşturuldu:

$$\log M_t = a_0 + a_1 \log Y_t + a_2 \log P_t + a_3 E_t + u_t$$

İktisat literatüründe, Y_t , ülkenin millî geliri, P_t ise görelî fiyatlar ya da döviz kuru olarak tanımlanır. Modelimizdeki E_t değişkeni ise 24 Ocak 1980 ekonomik kararlarının ithalat rejimi üzerindeki etkisini ölçen yapısal bir değişken olduğu varsayılmıştır. Yukarıdaki denklem (1970-1994) dönemi verileri kullanılarak ekonometrik olarak tahmin edileceği için E_t 1980 öncesi 0 ve 1980 sonrası 1 değeri olan bir kukla değişken olarak tanımlanmıştır. Böylece 24 Ocak 1980 ekonomik kararları sonrası ithalat miktarında artış olacağı varsayılmıştır.

$$\text{Buna göre, } \log M_t = a_0 + a_1 \log Y_t + a_2 \log P_t + a_3 E_t + u_t$$

ithalat denklemi, Genelleştirilmiş En Küçük Kararlar (GEEK) yöntemi ile ex-post ve ex-ante uygulamalar için tahmin edilecektir.

Burada M_t = Bölgelerden yapılan reel ithalat miktarı
 Y_t = Türkiye'nin reel GSMH
 P_t = reel döviz kuru
 E_t = DUMMY, (kukla değişken)
 u_t = hata terimi

2.4 Ekonometrik Tahminlerin Değerlendirilmesi

Hipotetik AB6, AB9, AB12 ve AB15 ticaret bloklarıyla gerçek AB bloku için ekonometrik olarak tahmin edilen ithalat talep denklemlerinin özet sonuçları Tablo 1'de verilmiştir.

Bu tahmin sonuçlarına göre beklenen katsayı işaretlerine ulaşılmıştır. Ayrıca ekonometrik sorunların asgri düzeyde olması, tahmin sonuçlarının kabul edilebilir bir düzeyde olduğunu göstermektedir⁽²¹⁾.

TY ve TS denklemlerinde kullanılan değişkenlerin değerleri ile oranları ve de gümrük tarife oranları sırasıyla Tablo 2 ve Tablo 3'de verilmiştir.

(21) Türkiye'nin ithalat talep fonksiyonunun karşılaştırmalı ekonometrik tahminleri için bakınız Halıcıoğlu (1996) sf. 134.

Tablo. 1 AB Blokları İthalat Talep Denklemleri Tahmini

BAĞIMLI DEĞİŞKEN BLOKU	AÇIKLAYICI DEĞİŞKENLER				R ²	F	D.W.	Ü
	C	LRGSMHE	LRKUR1	DUMMY				
LRAB6M	0.462	0.749 (5.147)	-0.508 (-2.619)	0.271 ^b (2.113)	0.985	188.94	2.074 ^b	0.165
LRAB9M	-0.389	0.786 (5.988)	-0.507 (-2.923)	0.580 ^a (1.881)	0.986	208.15	2.039 ^a	0.158
LRAB12M	1.006	0.687 (4.663)	-0.502 (-2.542)	0.423 (3.202)	0.9984	183.37	2.228 ^a	0.171
LRAB15M	0.007	0.830 (6.091)	-0.459 (-2.548)	0.221 ^a (1.743)	0.985	195.95	2.193 ^a	0.164
LR12EM	0.937	0.729 (4.848)	-0.550 (-7.45)	0.335 (2.598)	0.986	204.38	1.795 ^a	0.166

Not 1) Aksi belirtilmedikçe tüm ekonometrik testler %1 önemlilik düzeyinde yapılmıştır.

a. % 5 de anlamlı

b. %10 da anlamlı

c. % 1 de otokorelesyon belirsiz

d. %1 de otokorelesyon yok.

Not 2) t-tahmin değerleri parantez içinde verilmiştir.

Tablo.2 TY ve TS Denklemlerinde Kullanılan Değişkenlerin Değerleri ve Oranları (Milyon \$ ve %), 1996.

Ticaret Bloku	Dönem Başı İthalat Miktarı (M ₀)	Ticaret Blokunun Toplam İthalata Oranı (M ₀ /MN ₀ +M ₀)	İthalat Fiyat Esnekliği (n)	Ticaret Blokunun Toplam AB İthalatı İçindeki Payı
AB6	12066	35.1	-0.508	75.0
AB9	14130	41.7	-0.507	87.8
AB12	15027	43.8	-0.502	93.4
AB15	16077	46.8	-0.459	100.0
E12=AB15	16077	46.8	-0.550	100.0

Dönem Başı GSMH (1996) : 183 Milyar \$

Kaynak, 30 Kasım 1995 Hürriyet, The Economist'e atfen.

Dönem Başı Toplam İthalat (1996)*: 34.300 Milyar \$

* 1995 yılı ilk 6 aylık ithalat artış oranlarının ikinci 6 ayda da aynı kalacağı varsayımıyla benim kendi hesaplamalarımdır.

Kaynak: DTM

Tablo.3 Türkiye'nin Uyguladığı Karşılaştırmalı Koruma Oranları*(%)
1993-1996

	1993	1994	1995 Ocak	1995 Nisan	1996 Ocak
AB ve EFTA için	28.93	22.19	20.49	18.37	0.00
Diğer Ülkeler İçin	33.00	26.79	25.29	23.02	5.80
Genel	30.97	24.49	22.89	20.70	5.80

* Fasıllar itibarıyla Koruma Oranlarının Aritmetik Ortalaması
Kaynak DTM

2.5 Ex-post ve Ex-ante Uygulama

Ekonometrik gözlem dönem başında 6 üyeden oluşan AB'nin 1996'ya kadar aynı sayıda olduğu ayrıca, bunun dışında da tüm ekonomik değişkenlerin sabit kaldığı varsayımıyla, AB6'nın toplumsal refahımıza etkileri, TY ve TS denklemleri kullanılarak hesaplanmış ve Tablo 4'de verilmiştir.

Bu hesaplamalara göre böyle bir hipotetik durumda 1042.36 milyar \$'lık yerli üretim AB6'dan yapılacak ithalat ile ikam edilecekti (GB'nin üretim etkisi). Türk tüketicisinin tüketimi de aynı miktar artacaktır (GB'nin tüketim etkisi). OGT nedeniyle AB6 dışı ülkelere yapılan ithalat 365.86 milyar \$ azalacaktır. GB'nin net etkisi ise 676.50 milyon \$ ile olumlu olacaktır. bunun dönem başı gelire oranı ise % 0.36 olacaktır.

Tablo 4. Türkiye - AB Gümrük Birliğinin Statik Etkileri : Ex-post ve Ex-ante Karşılaştırma.

Ticaret Bloku	TY	TS	NET TY	TG	Blok-İçi İthalat Artışı (%)	Net TY/GSMH
Ex-post Durum						
AB6	1042.36	365.86	676.50	1408.22	11.67	0.36
AB9	1271.86	507.84	710.02	1725.70	12.21	0.38
AB12	1282.40	561.69	720.71	1844.09	12.27	0.39
AB15	1254.48	587.10	667.38	1841.58	11.45	0.36
Ex-ante Durum						
E12 (AB15)	1503.69	703.72	799.97	2207.41	13.73	0.43

Bu durum ise blok-içi ithalat hacmini % 11.67 oranında artırmış olacaktır.

AB6 dışı bloklardan saptırılan ithalat AB6 için Türkiye'ye ayrıca bir ihracat imkânı sağladığından AB6 lehine olan ticaret hacmi 1408.22 milyar \$ artacaktı. Ticaret Genişletici etki (TG).

Görüldüğü gibi böyle bir hipotetik durumda sadece ithalattan alınan vergilerin kaldırılması ve OGT uygulanması ile kazanılan statik toplumsal refah artışı çok küçük ve ihmal edilebilir düzeyde kalmaktadır.

Benzer analizleri diğer hipotetik AB9, AB12 ve AB15 bloklarıyla yaptığımızda, elde edilebilecek toplumsal refah artışları da aynı tabloda verilmiştir. Görüldüğü gibi AB'nin AB6, AB9, AB12 veya AB15 olarak genişlemesi durumlarında aralarındaki toplumsal refahtaki değişim farkı hemen hemen hiç yok gibidir. Çünkü AB6 % 0.36'lık bir toplumsal refah artışı sağlarken AB12 % 0.39'luk bir toplumsal refah artışı sağlamaktadır.

Ex-ante durum da neredeyse aynıdır. AB15 olarak normal gelişme sürecindeki bir ticaret blokuyla Türkiye'nin yaptığı GB uygulamasının statik etkileri ex-post durumundaki hipotetik sonuçlara çok benzemektedir. Böyle bir entegrasyon süreci sonunda tüketici refahı 1503.69 milyar \$ artarken, hipotetik durumda 1254.48 milyar \$ olacaktı. Ya da Net TY etkileri karşılaştırıldığında ilkinde 799.97 milyar \$ ikincisinde 667,38 milyar olacaktı.

BÖLÜM III

SONUÇ

TABGB sürecinin Türkiye'nin statik toplumsal refah üzerinde yarattığı değişim ex-post ve ex-ante ölçümlere göre ihmal edilebilir düzeydedir. Böyle bir sonuca varılmasının temel nedeni, hem ex-post hem de ex-ante ölçümlerde dönem başı uygulanan gümrük tarifelerinin % 20 civarında olmasıdır. Ex-post ölçümler için böyle bir varsayımın yapılması ilk bakışta çok gerçekçi olmayabilir. Çünkü gümrük tarifelerinin 1970'lilerin başında ortalama % 70'lerde olduğu bir gerçektir⁽²²⁾. Böyle bir durumda, ex-post yöntemde elde edilen net refah kazançlarının yaklaşık 3 kat daha fazla olması beklenilirdi⁽²³⁾.

Buna rağmen, TABGB sürecinin statik toplumsal refah etkilerini ölçmeye yönelik bu çalışmanın diğer temel ekonomik önermeleri olarak şunlar ileri sürülebilir:

Birinci temel ekonomik önerme: TABGB süreci ile elde edilen statik toplumsal refah kazançları, GMH'ye oranları çok küçüktür. Bu so-

(22) Baysan (1983) sf. 83 bu konuda ayrıntılı bir liste vermektedir.

(23) Örneğin Baysan (1983) sf. 105 böyle bir durumda, 1973 yılında Türkiye'nin statik toplumsal refah kazancının değişik senaryolara göre %4.5 ile %11.4 oranında artacağını tahmin etmiştir. Ayrıca Baysan (1983) sf. 28-29, Johnson (1958'e atfen İngiltere'de bu oranın % 1, Balassa (1971)'e atfen Brezilya'da bu oranın % 9.5 civarında olabileceği belirtmektedir.

nuç bu konuda yapılan ampirik çalışmalardan elde edilen sonuçlarla uyum içindedir⁽²⁴⁾.

İkinci temel ekonomik önerme: Türkiye'nin elde edebileceği statik refah kazançlarının AB'nin genişlemesi sonucunda ihmal edilebilecek düzeyde artmasıdır. Diğer bir deyişle, AB'nin AB6, AB9, AB12 ve AB15 olarak genişlemesi Türkiye'nin bir bloklarla bir GB kurması kararı üzerinde önemli bir etki yapmayacaktır. Bunun temel nedeni ise, AB bloku içinde Türkiye'nin dış ticaretini orjinal AB6 ülkesi ile yoğunlaştırmış olmasından ileri gelmektedir. Orjinal AB6'nın Türkiye'nin AB15'den yaptığı ithalattın yaklaşık % 75'ini oluşturmaktadır. Bakınız Tablo. 2.

Bu sonuca göre AB'nin gelecekte genişlemesinin de Türkiye'nin statik toplumsal refahında önemli bir artış yaratmayacağı bir gerçektir.

Üçüncü temel ekonomik önerme: TABGB süreci ile OGT'nin dış ticareti yasaklayıcı olmayan bir seviyeye (% 5.8) indirilmiştir. Bakınız Tablo 3. OGT'nin bu özelliği nedeniyle AB dışı ülkeler lehine ve aleyhine ilave DTY ve DTS etkileri doğuracaktır. Bu ilave etkilerinde statik toplumsal refah üzerinde etkide bulunacaktır⁽²⁵⁾.

TABGB sürecinin statik toplumsal refah üzerinde yaratacağı değişimleri ölçmeye yönelik bu çalışmadan çıkarılacak temel iktisadi sonuç ise, ex-post ve ex-ante yöntemlerle hesaplanan refah değişimleri ihmal edilebilecek düzeyde olmasıdır. Bu nedenle de AB'nin gelecekteki genişleme süreci, mevcut ekonomik koşullar veri alındığında Türkiye'nin statik toplumsal refahı üzerinde önemli bir değişiklikler yaratmayacaktır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR VE BİBLİYOGRAFYA

- Anderson, K. ve Blackhurst, R. (1993) Regional Integration and The Global Trading System, Harvester-Wheatsheat, Exeter.
- Bhagwati, J.B. (1994) "Trade Diverting Customs Unions Welfare-Improvement: a Clarification" The Economic Journal, Volume:81 pp. 180.212.
- Balassa, B. (1961) "Towards a Theory of Economic Integration" Kyklos, Volume: XIV pp 1-15.
- Balassa, B. (1971) "The Structure of Protection in Developing Countries, John Hopkins Press, Baltimore.
- Baldwin, R.E. ve Murray (1977) "MFN Tariff Reductions and LDC Benefits Under GSP" The Economic Journal, pp. 30-46.
- Balkır, C. ve Demirci, M. (1989) Uluslararası Ekonomik Bütünleşme ve Avrupa Topluluğu, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Baysan, T. (1983) Gümrük Tarife İndirimlerinin Kaynak Dağılımı ve Toplumsal Refah Üzerindeki Etkileri, ODTÜ, Ankara.

⁽²⁴⁾ Baysan 81983) sf. 28-30, liberal dış ticaret rejimine sahip ülkelerin GB'ler sonucu elde edebileceği statik refah kazançlarının, liberal olmayan ülkelere göre daha düşük olacağını çeşitli ampirik ölçüm örnekleri ile ortaya koymaktadır. Benzer bir analiz Chacholiades (1994) bölüm 10'da vardır.

⁽²⁵⁾ TABGB'nin dışsal TY ve dışsal TS etkilerinin boyutları Halicioğlu (1996) sf. 152-184'de çeşitli senaryolara göre hesaplanmıştır.

- Büyüktaşkın, S. (1975) "Ekonomik Birleşmelerin Ticaret Yaratma ve Ticaret Saptırma Etkilerinin Ölçülme Yöntemleri" Maliye Dergisi No:18 sf.42-79.
- Chacholiades, M. (1974) *International Economics*, International Edition, Mc Graw-Hill Singapore.
- Corden, W. M. (1974) *Trade Policy and Economic Welfare* Clarendon Press, Oxford.
- El-Agraa, M.A. ve Jones, A.J. (1981) *The Theory of Customs Unions*, Phillip-Allen, Oxford.
- El-Agraa, M.A., (1983) *Economics of The European Community*, 3rd edition, Phillip-Allen, Cambridge.
- Gehrels, F.(1956-57) "Customs Union From a Single Country Viewpoint" *Review of Economic Studies*, Volume: XXIV, pp. 61-64.
- Halıcıoğlu, R.F. (1996) "Ekonomik Entegrasyonların Etkileri ve Ölçme Yöntemleri: Türkiye-AB Gümrük Birliği ve Alternatifleri İçin Uygulamalar" Basılmamış Doktora Tezi İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Healey, N.M. (1995) *The Economics of The New Europe*, Routledge, London.
- Johnson, H.G. (1958) "The Gains From Free Trade With Europe: An Estimate" *Manchester School*, Volume:26 pp. 247-283.
- Johnson, H.G. (1965) "An Economic Theory of Protectionism, Tariff Bargaining and The Formation of Customs Unions" *Journal of Political Economy*, Volume:III, pp. 256-283.
- Johnson, H.G. (1974) "Trade Diverting Customs Unions: a Comment" *The Economic Journal*, Volume:81, pp. 618-621.
- Karemera, D. ve Koo, W.W. (1994) "Trade Creation and Diversion Effects of The U.S. - Canadian Free Trade Agreement" *Contemporary Economic Policy*, Volume:XII, pp. 12-23.
- Krauss, M.B. (1972) "Recent Developments in Customs Union Theory: An Interpretive Survey" *Journal of Economic Literature*, Volume: 10 pp. 413-436.
- Kreinin, M.E. (1969) "Trade Creation and Diversiyon by The EEC and EFTA" *Economia Internazionale*, Volume: XXII, pp. 273-280.
- Lipsey, R.G. (1957) "The Theory of Customs Unions: Trade Diversion and Welfare" *Economica*, Volume:XXIV, pp.44-46.
- Lipsey, R.G. (1960) "The Theory of Customs Unions: a General Survey" *The Economic Journal*, Volume: 70, pp. 497-513.
- Mayes, D.G. (1978) "The effects of Economic Integration On Trade" *Journal of Common Market Studies*, Volume, XVII, pp. 1-25.
- Meade, J.E. (1995) *The Theory of Customs Unions*. North-Holland, Amsterdam.
- Melvin, J. (1969) "Comments on The Theory of Customs Unions" *Manchester School of Economic Studies*, Volume: 36 pp. 161-168.
- Pyndck, S.R and Rubinfeld, D.L. (1991) *Ekonometric Models and Econometric Forecasts*. 3rd. edition, Mc Graw-Hill, Singapore.
- Robson, P. (1993) *The Economics of International Integration* 2rd edition. Routledge, London.
- Verdoorn, P.J. (1960) "The Intra-Bloc Trade of Benelux" in *Economic Consequences of the Size of Nations*, E.A.G. Robinson, ed., Macmillan for the International Economic Association, London.
- Viner, J. (1950) *The Customs Union Ussue*. Carneige Endowment for International Peace, New York.
- Yannopoulos, G.NH. (1990) "Foreign Direct Investment and European Integration: The Evidence From The Formative Years of The European Community" *Journal of Common Market Studies*. Volume: 28 pp. 235-259.

İSTATİSTİKSEL VERİ KAYNAKLARI

DTM (HDTM)	Başlıca Ekonomik Göstergeler, Çeşitli Sayılar, DTM (HDTM), Ankara.
DİE	
	- Dış Ticaret İstatistikleri, Çeşitli Yıllar.
	- Gayri Safi Millî Hasıla, Kavram, Yöntem ve Kaynakları, DİE, Ankara, 1994.
TCMB	Üç Aylık Ekonomik Bülten, Çeşitli Sayılar, TCMB, Ankara.

EUROSTAT	Ekonomik Göstergeler İstatistikleri, Çeşitli Yıllar, EURSTAT, Brüksel.
Hürriyet Gazetesi Pakdemirli, E.	30 Kasım 1995 tarihli sayısı. Ekonomimizin Sayısal Görünümü; 1923'ten Günümüze, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1995.
OECD	Main Economic Indicators, Çeşitli Sayılar, OECD, Paris.

EK: EKONOMETRİK MODELLERDE KULLANILAN DEĞİŞKENLER VE KAYNAKLARI

AB6M	: AB6M (Almanya, Fransa, Belçika-Lüksemburg, Hollanda ve İtalya'dan yapılan ithalat (Milyon \$). ECU cinsinden ifade etmek için: $((AB6M * DOYO) / ECU TL) / AB12 TEFE$ dönüştürmesi yapıldı. Kaynak: DTM.
AB9M	: AB6M+İngiltere+İrlanda+Danimarka'dan yapılan ithalat (Milyon \$). ECU cinsinden ifade etmek için: $((AB12M * DOYO) / ECU TL) / AB12 TEFE$ dönüştürmesi yapıldı. Kaynak: DTM.
AB12M	: AB9M+Yunanistan+İspanya+Portekiz'den yapılan ithalat (Milyon \$). ECU cinsinden ifade etmek için: $((AB12M * DOYO) / ECU TL) / AB12 TEFE$ dönüştürmesi yapıldı. Kaynak: DTM.
AB15M	: AB12+İsveç+Finlandiya+Avusturya'dan yapılan ithalat (Milyon \$). ECU cinsinden ifade etmek için: $((AB15M * DOYO) / ECU TL) / AB12 TEFE$ dönüştürmesi yapıldı. Kaynak: DTM.
ECUTL	: ECU/TL, ECU'nun alış ve satış fiyatlarının yıllık ortalaması. Çapraz kurlardan (ECU/\$ ve \$/TL), benim kendi hesaplamam. Kaynak: TCMB.
DOYO	: \$/TL, ABD dolarının alış ve satış fiyatlarının yıllık ortalaması. Kaynak: TCMB.
GSMH	: Cari üretici fiyatlarıyla Türkiye GSMH'sı (Milyon TL). ECU cinsinden ifade etmek için $((GSMH/ECU TL) / AB12 TEFE)$ dönüştürmesi yapıldı. Kaynak: DIE ve Eurostat.
TÜRKTEFE	: Türk toptan eşya fiyatları yıllık yüzde değişim oranları (1980=100). Kaynak: DIE.
AB12 TEFE	: ECU cinsinden AB12 toptan eşya fiyatları yıllık yüzde değişim oranları (1980=100). Buradaki AB12 normal genişleme sürecindeki AB'yi kapsamaktadır. Kaynak: Eurostat.
KUR1	: Reel ECU/TL kuru, $((AB12 TEFE/TÜRK TEFE) * ECU TL)$.
DUMMY	: 1970-1980: 0, 1981-1994:1.
E12M	: AB12'den yapılan ithalat (Milyon \$). ECU cinsinden ifade etmek için: $((E12M * DOYO) / ECU TL) / AB12 TEFE$ dönüştürmesi yapıldı. E12M, AB15M'i temsil eden bir değişken olarak kullanıldı. Çünkü 1995 yılı başında AB'ye giren son üç ülkenin Türkiye'nin AB'den yaptığı ithalat içindeki payı oldukça düşüktür. Bakınız Tablo 2.

Bilgisayar çıktılarında değişkenlerin başında yer alan LR, değişkenlerin doğal logaritmik ve reel bir biçimde ifade edildiklerini göstermektedir. Açıklayıcı değişkenlerin sonlarına 1 veya 2 sayılarının eklenmesi onların 1. veya 2. laglarıyla regresyona tabi tutulduklarını göstermektedir. Ekonometrik sorunlar ve testler için Ertek (1983) ve Pynck & Robinfield (1991)'den faydalanıldı.